

Ez a Hörderlin-sor volt a központi kérdése az idei közép-európai irodalmi találkozóknak a szlovéniai Vilenicán. Trieszt felett, a szlovéniai Karszt-vidéken; Lipicán és más környékbeli kisvárosokban. Ide álmolta meg azon írók, költők találkozóját Veno Taufer szlovén költő, akik a közép-európai térségben élnek, és különleges művészi erővel jelenítik meg műveikben a Balti-tenger és az Adria, Bern és Belgrád között élő népek emberi és kulturális tapasztalatait — olvassuk a Szlovén Íróegyesület által alkotott statútumban.

Különös jelentősége volt ezeknek az alkalmaknak a nyolcvanas évek második felében, a közép-európai készülődések idején. Szlovéniában, Vilenicán találkozhattak például az emigrációban élő cseh írók odahaza élő, hallgatásra ítélt társaikkal, vagy azokkal, akik csak külföldön vagy a második nyilvánosságban publikálhattak. És hasonló sorsú horvát, magyar vagy lengyel kollégáikkal. Észtekkel, lettekkel, litvánokkal.

A rendezvény főeseménye, a díjátadás Vilenica festői szépségű Karszt-barlangjában zajlik, s ahogy a közép-európai országokból érkező írók alászállnak a föld alatt kinyíló barlangba, talán nemcsak az elmúlt években volt allegorikus jelentőségű.

Az idei Vilenica a háború utáni Szlovéniában, a háborúval küzdő Horvátország árnyékában különös hangsúlyokat kapott. A nyugati meghívottak jórészt távol maradtak. Volt svájci költő, akinek csak az üzenete érkezett: nem tud költészetéről beszélni ott, ahol a fegyverek beszélnek. Joszip Brodzskijt, amerikai állampolgár lévén, eltanácsolták a jugoszláviai úttól, lévén Amerikából nézvést Jugoszlávia maga az áttekinthetetlen káosz. Vilenica idei díjazottja, Zbigniew Herbert műtéten esett át, és nem vállalkozott az utazásra. Mégsem maradt el a lengyel jelenlét: Adam Michnik kalandos úton, egynapos késéssel ugyan, de megérkezett. Őt barikádok tartóztatták fel Szlavónbrodnál, és

„Ilik-e hát gyatra korokhoz a vers?”

kényszerítették magyarországi kerülő útra. Michnik méltatta Zbigniew Herbertet a díjazott számára megrendezett sajtótájékoztatón, s elmondta, az 1981-es puccs után Herbert versei segítették őt és valamennyi lengyelt a túlélésben. Az egykori ellenzéki, a Szolidaritás aktivistája számára „a nemzet temetőjének és a nemzet emlékezetének őrzője” ez a költészet. Valamint az a magatartás, amellyel Herbert a magányt választotta, a teljes marginalitást a rendszernek való engedelmesség helyett.

Hörderlin kérdése, „Ilik-e hát gyatra korokhoz a vers?” továbbá aktuális illusztrációkkal színesedett az idei Vilenicán. A vitaindító esszé szerzőjét, a horvát Vlado Gotovacot Nedeljko Fabio helyettesítette, s úgy mutatkozott be, mint a Horvát Íróegyesület „háborús elnöke”. Volt horvát költő, Luka Paljetak, aki fél órával az előtt kelt át a zadari hídon, hogy azt bombatámadás érte.

A korábbi évekhez mérten kevesen, csak mintegy százan vettek részt Vilenicán, mégis többen, mint ahány résztvevőre számítani lehetett. Igen jólesett a házigazdáknak, hogy a legszámosabb a magyar csoport volt. A korábbi díjazottak közül egyedül Esterházy Péter vállalkozott az útra. Fulvio Tomizza elfoglaltságára hivatkozva mentette ki magát, Peter Handke pedig a szlovének számára igen bántó cikket tett közzé a Süddeutsche Zeitung egy augusztusi számában, végképp elhatárolva magát mind a szlovén, horvát önállósodási törekvésektől, mind a kö-

zép-európai összetartozás gondolatától. Szlovéniában egyébként a nyár végi Karszt elbűvölő tájain s a nemrég súlyos harcokat látott, most egyébként teljesen békebeli határon át megközelíthető Triesztben akár el is lehetett feledkezni a háborúról, a „gyatra korról”. A horvát írók egyenesen sokkolónak nevezték a Szlovéniában uralkodó békét. Csak a hidak és más kulcspozíciók mellé odakészített tankcsapdák figyelmeztették az utazót, hogy itt nemrég háború pusztított, és pusztíthat újra. Meg Gornja Radgona csonka templomtornya, s a házfalakon a lövések okozta sebek. Meg a láncfalak nyoma az aszfalton. Ljubljana nyüzsgőbb, elevebb volt, mint valaha, csak a külföldiek hiányoztak mindenhol. A lipicai szállodákból is eltűntek a fess német úrlovasok, akik azelőtt előszeretettel látogatták azt a vidéket.

A lipicai Club Hotel szeptember második hetében csak a szlovák, lengyel, osztrák, szlovén, horvát, észt és litván írók laktak. Magyarországról Esterházy Péter mellett ott volt Domokos Mátyás, Vilenica hazai konzultánsa, valamint **Eörsi István**, Jókai Anna, Somlyó György és Váradi Szabolcs, továbbá Szlovákiából Grendel Lajos. Ők öten voltak szereplői az idei felolvasóesteknek s egyúttal a több nyelven megjelenő Vilenica-antológiának. A jelen lévők között minden évben kiosztanak egy további díjat is, Vilenica kristályát, egy cseppkő metszetét. Az idén ezt Grendel Lajos vehette át. Veno Taufer, e találkozó el-

gondolója, aki mérhetetlen szolgálatokat tett a közép-európai térségben élő írók és irodalmak eszmecseréjéhez, maga is súlyos szívmitét után, nem vitázott azokkal, akik szerint fegyverporpogás közepette hallgatnak a műsák. Csak annyit jegyzett meg, Szlovénia második világháborús élethalálharcában is született szlovén irodalom.

Az első napon lezajlott vitában sokféle választ hallhattunk a hörderlini kérdésre: Nedeljko Fabio az írók segítségét kérte ahhoz, hogy a horvát nép, amely egyszerűen csak független s szabad akar lenni, túlélhesse az ellene folytatott háborút. A szlovén Niko Grafenauer Hörderlin gondolatát folytatta, amely szerint az istenek ugyan élnek még, de távol vannak tőlünk. Az isteni jelenlét híján a költőknek kell megszólaltatniuk a felelős, civilindividualizmus szavát. A kirekesztő intolerancia is hangot kapott a disputában, s eszerint Szerbia nem tartoznék Európához. Ez ellen Boris A. Novak, a szlovén PEN elnöke szólalt fel, aki szerint éppen a szellem emberei kell hogy képviseljék a kulturális különbözőségek iránti tiszteletet, összhangban azzal az állásponttal, amit nemrég Budapesten fogadtak el a jugoszláviai PEN-központok. Abban állapodtak meg, hogy a politika eredményeitől vagy kudarcaitól függetlenül is folytatni fogják az együttműködést Jugoszlávia írói között, és tartózkodnak a gyűlölet szításától.

Niko Grafenauer, a Nova Revija főszerkesztője e gondolatokkal bocsátotta útjára a kötetet:

— Az anyanyelvünk a hazánk. Az állam, az önálló állami-ság, amiért felemeltük szavunkat, más, racionális minőség, amely védi a nyelvet. És itt, de nemcsak Szlovéniában megtörténhet, hogy a hazával, az állammal együtt a nyelvet is elsöprik a föld színéről.

GÁLLOS ORSOLYA